

פרק ח'

יחידה 20 - יחסי אנשי אפרים, סוכות ופנואל לגדעון (א'-ט')

31
ספר שופטים | פרק ח'

פרק ח'


המשך הכיבוש		מעשי השופטים					
		השופטים הראשונים		השופטים האחרונים			
א-ב	ב-ג	ד-ה	ו-ז	ח-ט	י-יא	יב-יג	יד-ט"ו
א-ב	ב-ג	ד-ה	ו-ז	ח-ט	י-יא	יב-יג	יד-ט"ו
א-ב	ב-ג	ד-ה	ו-ז	ח-ט	י-יא	יב-יג	יד-ט"ו

יחידה 20 - יחסי אנשי אפרים, סוכות ופנואל לגדעון (א'-ט')

1. "ויריבו אתו בחזקה" - מה הייתה טענת בני אפרים לגדעון?
2. כתבו במילים שלכם כיצד שכנע גדעון את שבט אפרים שלא לבעוט עליו?
מי היו זבח וצלמונע?

שאלת הנגמה: משה ואפרים היו חברים טובים. יום אחד משה היה צריך עזרה וקרא ליוסי. כשאפרים שמע שמשה קרא ליוסי, אפרים כעס מאוד על משה. חשבו, מדוע כעס אפרים על משה? כיצד יכול משה לצוות את אפרים?

שאלת העמקה: מדוע לדעתכם לא רצו אנשי סוכות ופנואל לסייע לגדעון ולחייליו?



ארץ ומלכה: אזור סוכות, פנואל ונחל יבוק

הקדמה

המדויינים היו עם של נוודים שנדדו בצפון מערב חצי האי ערב וגם בתחומי ארץ ישראל. המלחמה של המדויינים בעם ישראל התרחשה באזור עמק יזרעאל, שבו נחלו השבטים נפתלי, אשר ומנשה. אחרי שהמדויינים הפסידו במלחמה - הם רצו לברוח למקומם, חצי האי ערב, ולצורך כך היה עליהם לחצות את נהר הירדן.

ביחידת פסוקים זו נפגוש את אנשי שבט אפרים. גבולות נחלתם: במזרח הגבול עובר בנהר הירדן, במערב - הים התיכון, בדרום - יריחו ובית אל, בצפון - נחל קנה (אחד מיובלי נחל הירקון של ימינו). אם כן, אמנם נחלת שבט אפרים מרוחקת מעמק יזרעאל, אך היא סמוכה למקום שבו היו צריכים המדויינים לעבור את הירדן.

גדעון ושלוש מאות חייליו רודפים אחרי המדויינים לעומק השטח, ממזרח לים המלח.

כאשר צבא מנהל קרבות כיבוש או רדיפה בעומק שטח האויב עלולה להיווצר בעיה קשה. קווי האספקה לצבא הנלחם נעשים ארוכים ומסורבלים, וההגעה לכוחות הלוחמים נעשית קשה. לכן, הצבא נצרך להשתמש בעזרה מקומית שתספק לינה, אוכל, מים ותחמושת.

גדעון נתקל בשתי ערים שנחלת גד המסרבות לסייע באספקת אוכל ללוחמים: פנואל וסוכות. פנואל שוכנת על גדתו הצפונית של נחל יבוק, במקום השולט על אחד ממעברי היבוק, והייתה מעבר הכרחי לכל מי שרצה להיכנס לארץ ישראל דרך מעברות הירדן. סוכות שוכנת בסמוך לשפכו של נחל יבוק אל נהר הירדן.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

1. מדוע אנשי שבט אפרים כועסים על גדעון שלא קרא להם בתחילה למלחמה?
2. מדוע גדעון מגיב בצורה כל כך חריפה על סירובם של אנשי סוכות ופנואל?
3. מה גורם לפער כה גדול בין התנהגותם של אפרים לבין התנהגותם של אנשי סוכות ופנואל?

אפשרויות למענה ולדיון

אחרי התקפת הפתע על מחנה מדיין, גדעון וחייליו חוצים את נהר הירדן ורודפים אחרי המדיינים הנסוגים. בזמן ההתקפה גדעון קורא לשבט אפרים לעזור לו במרדף. אחרי ששבט אפרים לוכד את עורב ואת זאב, שרי מדיין, הם באים אל גדעון בטענה שלא נקראו בתחילה למלחמה כמו שאר שבטי ישראל. גדעון מנסה לאחד את העם ומשבח את מעשיהם ואת יכולותיהם של אנשי אפרים, בדגש על תפיסת שרי מדיין. בני אפרים, שבאו בסוף המלחמה ולכדו את שרי מדיין, נמשלים לעוללות, שהם הענבים שאוספים העניים, והם טובים יותר מן המלחמה (בציר) של גדעון. גדעון אכן מצליח להרגיע את הרוחות, ובזה מונע מלחמת אחים. כיוון שהמרדף הולך ומתמשך למרחקים גדולים, גדעון וחייליו עייפים ונזקקים לעזרה במהלך רדיפתם. אנשי סוכות ופנואל, משבט גד, סירבו לעזור לגדעון ולחייליו. ייתכן שסירובם בא בעקבות חששם שגדעון לא יצליח לנצח את המדיינים ושהמדיינים ישובו לשלוט בעם ישראל. במצב כזה, אם המדיינים יגלו שעזרו לגדעון במלחמה, הפסד זה ימיט אסון על סוכות ופנואל. גדעון מגיב בצורה חריפה לנוכח סירובם של אנשי סוכות ופנואל לתת להם לחם.

מדוע גדעון מגיב בצורה כה חריפה?

ראשית, משום שבמעשיהם של אנשי סוכות ופנואל יש משום בגידה בעם ישראל. מעשיהם היו עלולים לגרום למציאות שבה זבח וצלמונע היו שבים ונלחמים בעם ישראל, וסכנת החיים הייתה חוזרת. שנית, ייתכן שחוסר הבנתם של אנשי סוכות ופנואל שהמדיינים הם האויב המשותף של כל עם ישראל, הנה בעייתית. כאשר עומדים מול אויב - אסור לעשות חשבונות פרטיים. כל העם צריך להיות שותף במאמץ המלחמתי, ולשום אדם אין זכות שלא להיות שותף בגורל זה. כולם צריכים להיות חדורי אמונה בה' שיסייע להם במלחמה. מורך הלב של אנשי סוכות ופנואל עלול לחדור ללבבותם של שאר עם ישראל, ולכן גדעון צריך להתייחס בחומרה רבה להתנהגות זו.

יש לשים לב לניגוד בין התנהגותם של אפרים לבין התנהגותם של אנשי סוכות ופנואל. אנשי אפרים באים בטענה מדוע לא קראת לנו למלחמה, בעוד שאנשי סוכות ופנואל נמנעים במכוון מלסייע במלחמה. הדבר מאפיין את ימי השופטים בהם כל אחד דאג לעצמו ולא ראה את החשיבות שבדאגה לכלל עם ישראל.

המסרים העולים מן היחידה

1. **ערבות הדדית** - שבט אפרים מביא לידי ביטוי את הגורל המשותף של השבטים בכך שהוא כועס על גדעון שלא קרא להם להשתתף במלחמה במדיין.
2. **תגובה מתונה ושקולה** - כשבני אפרים באים אל גדעון במריבה, גדעון עונה להם בצורה מתונה ומצליח להרגיעם ולרצותם.
3. **אמונה בה'** - כאשר יוצאים למלחמה צריכים להאמין בכל לב שהקב"ה מסייע לעם ישראל במלחמה וכי הוא זה שמוביל את העם לניצחון. חוסר אמונה בה' גורם למורך לב ולמנוסה מהמלחמה.

הצעות להמחשות ולהרחבות

להראות על המפה היכן נמצאות סוכות ופנואל ולאן רדף גדעון אחרי מדיין.

יחידה 21 - תפיסת זבח וצלמונע וענישת אנשי סוכות ופנואל (י'-כ"א)

32 ספר שופטים | פרק ח'

באורי
קלים

**יחידה 21 - תפיסת זבח וצלמונע
וענישת אנשי סוכות ופנואל (י'-כ"א)**

4. תארו במילים שלכם כיצד הצליח גדעון להכות בובח ובצלמונע.

5. כיצד אפשר ללמוד מן הפסוקים שלפניכם שמעשיהם של אנשי פנואל היו חמורים יותר מאשר מעשי אנשי סוכות?

(טו) זיקח את זקני העיר ואת קוצי המדבר ואת הברקנים וידע בהם את אנשי סוכות (יז) ואת מגדל פנואל נחץ ויהרג את אנשי העיר.

6. תארו את סופם של זבח וצלמונע.

שאלת העמקה: נסו להוכיח מן הפסוקים שהיה קרב גדול בין מדיין לעם ישראל וכי נפגעו בו קרובים של גדעון.



הקדמה

גדעון רודף אחרי מדיין בדרך 'השכוני באהלים'. דרך זו שימשה את השבטים הנוודים מארץ ישראל לעמק סרחן, ומשם לתוך מדבריות של חצי האי ערב (דרך זו עברה ביגבהה ונבח לכיוון מזרח, היישר לעמק סרחן). גדעון וחייליו הגיעו עד עיר הנקראת קרקור, השוכנת בדרום מזרח עמק סרחן, כמאתיים ושלושים קילומטרים (!!!) ממזרחה מאמצע ים המלח. (מומלץ להראות זאת על גבי המפה.)

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

מדוע יש הבדל בין העונש של סוכות לבין העונש של פנואל? מה הלקח שניתן ללמוד מכך?

אפשרויות למענה ולדיון

גדעון וחייליו רודפים אחרי המדיינים לאורך מרחק רב, לתוך עומק האזור שבו שולטים המדיינים. בגלל המרחק הרב שבו נערך המרדף, המדיינים הרגישו בטוחים שגדעון לא יוכל להגיע אליהם, "והמחנה היה בטוח". בגלל שאננותם של המדיינים, מנהיגי מדיין נתפסים חיים ומובלים כשבויים. נס ניצחון המלחמה הוא גדול מאוד, במיוחד לאור המספר הרב של חיילי צבא מדיין והמרחק הרב שרדפו אחריהם.

לאחר שגדעון חוזר מהמלחמה, הוא מעוניין לקיים את דבריו ולהעניש את אנשי סוכות ופנואל. העונש לכל אחת מהערים היה שונה: בעיר סוכות הוא הרג את זקני העיר, ואילו בעיר פנואל הוא הרג את כל אנשי העיר.

מדוע ההבדל בעונש בין שתי הערים? ייתכן שכיוון שסוכות הייתה העיר הראשונה שסירבה לעזור לו, הוא התייחס אליה בסלחנות יחסית. אך כאשר נתקל בעיר השנייה המסרבת לסייע, עונשה חמור יותר. ייתכן שהעונש החמור שנהג כלפי פנואל היה מרומז בפסוקים במילה 'המגדל'. המגדל מרמז על התנגדות מלחמתית של אנשי פנואל כלפי גדעון, שהביאה לתוצאה של הריגת כל אנשי העיר.

כעת עובר גדעון להעניש את זבח ואת צלמונע, שרי מדיין, אלא שישנה ניגודיות בין הריגת אנשי פנואל וזקני העיר סוכות לבין היחס הסלחני שגדעון מגלה כלפי מנהיגי מדיין, עד כדי כך שהיה מוכן שלא להורגם. הסיבה לכך היא שגדעון רצה לנהוג כפי שנוהגים מלכים כשהיו שובים את מלכי האויב - היו משאירים אותם חיים על מנת להשפילם ולדכאם. בסופו של דבר גדעון לא משאיר אותם בחיים בגלל העובדה שזבח וצלמונע הרגו את אחיו במלחמה.

המסרים העולים מן היחידה

1. **נקמת ה' במדיין** - גדעון מקיים את השליחות שהוטלה עליו - להושיע את ישראל מיד מדיין ולגרשם מן הארץ.
2. **חומרת העונש כחומרת המעשה** - גדעון מעניש את אנשי סוכות ופנואל בצורה שונה, כיוון שהוא הבין שלכל עיר מגיע עונש שונה לפי חומרת המעשה והדרך שנהגו כלפיו.

הצעות להמחשות ולהרחבות

1. להראות על המפה היכן נמצאת דרך 'השכונני באהלים', תוך הדגשת המרחק הרב בין גבולות הארץ למקום שבו שוכנים המדיינים.
2. עמנואל הוא חייל בצבאו של גדעון, החוזר לביתו מהמרדף אחרי צבא מדיין המובס. תארו את תחושותיו בזמן זה.

יחידה 22 - סירוב גדעון למלוך וסוף ימיו (כ"ב-ל"ה)

34 ספר שופטים | פרק ח'

חז"ל אמרו: "שלושה זכו לשיבה טובה, אברהם דוד וגדעון. אברהם דוד - היו ראויים לכך, והייתה להם השיבה הטובה לכרכה. לא כן גדעון, שנתח שבועים בנים ולבסוף נהרג כולם ונאבדה הממלכה. על שעשה אפוד" (ילקוט שמעוני)

14. ושוב חוזר הגלגל בספר שופטים. העתיקו למחברתכם את התרשים הבא ומלאו אותו:

ה' שולח את המדיינים
המשיעבדים את ישראל

מה עשו בני ישראל?
בני ישראל חזרו... ה.

ה' שולח את...
ה' שולח את

15. א. עם מי לא עשו בני ישראל חסד?
ב. איזו מידה מגונה היא?

דרשו חז"ל את סמיכות הפסוקים: "משמע שאילו היו עושים חסד עם בית ירובעל, היו זוכים את ה'".

33 ספר שופטים | פרק ח'

יחידה 22 - סירוב גדעון למלוך וסוף ימיו (כ"ב-ל"ה)

7. העתיקו את הפסוק שממנו אנו למדים שהקב"ה הוא מלך ישראל.

8. כתבו במחברתכם מכתב לגדעון ובו אתם מנסים לשכנע אותו להסכים להיות מלך על ישראל.

9. מעלה נוספת מוצאים אנו אצל גדעון, שהיה שונא בצע. היה מגיע לו מחצית מהשלל והוא יתר וביקש לעשות אפוד ולא ציווה אלא בדרך שאלה ובקשה, ופנה ואמר: "זאשאלה מכם שאלה". מה ביקש מאיש ישראל?

10. מה הלקח שניתן ללמוד ממעשה האפוד?

11. מה היה מצבם של המדיינים בכל שנות גדעון?

12. לגדעון היו 70 בנים. איך ייתכן מספר כה גדול?

13. א. כיצד מתוארים ימיו האחרונים של גדעון?
ב. היכן נקבר גדעון בן יואש?

באורי
פלים

ב'רביעית' - נחש קטני.
ב'על ברית' - ראש אלילי מעט.
ב'שמש' - אישה המזוהה לירושלם.
ב'קדושין' (שניה) - מעלה בין אמה לאמה.
ב'שופטים' - הכשירי והב' ב'דמויות' חצי סדר (ירד).
ב'על' - עגיל.
ב'שופטים' - הלגים.
ב'שופטים' - מרחות סרוז עגרים בגזארי.

הקדמה

ההבדל בין מלך לשופט - מעמד השופט לא היה כשל מלך, כיוון שבניו אינם מולכים אחריו. בנוסף שלטון המלך מבטיח יציבות שלטונית לאורך תקופה ארוכה, מה שאין כן אצל השופט. השאיפה ליציבות בימי גדעון - מאז מותו של יהושע לא הייתה יציבות שלטונית בעם ישראל. העם שיווע ליציבות כזו, לכן הוא חיפש מי שיכול לשמש כמלך על ישראל. האם גדעון יכול להביא ליציבות שלטונית לעם ישראל? האם הוא חושב שהוא הדמות שצריכה להביא את מעמד המלוכה לעם ישראל? נוסף ליציבות השלטונית, עם ישראל זקוק ליציבות דתית. האם גדעון הוא זה שיכול להביא ליציבות דתית? שמה פעולותיו עלולות לגרום לטעות אצל עם ישראל, ובכך לגרום לעם ישראל לעזוב את הקב"ה?

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

1. מדוע גדעון סירב להיות מלך על ישראל? נסו לחשוב: מהי מידת הענווה וכיצד היא קשורה לדרך התנהגותו של גדעון?
2. מדוע עשה גדעון את האפוד?

אפשרויות למענה ולדיון

בעקבות ניצחוננו על המדיינים, עם ישראל רוצה להמליך את גדעון ואת צאצאיו על ישראל. הביטוי שבו משתמש הכתוב לעם ישראל הוא 'איש ישראל'. נראה שדבר זה בא לבטא את האחדות בעם תחת שלטונו של גדעון. בניגוד לציפיות, גדעון מסרב להצעתם. הסיבה לכך נובעת מתפיסתו של גדעון כי ה' הוא המלך! שום מלכות בשר ודם לא יכולה להוות תחליף למלכות שמים.

כמו כן, אנו לומדים על הענווה הגדולה שהייתה לגדעון, שלא רצה למלוך על ישראל.

גדעון מבקש מהעם נזם זהב שלקחו שלל מהמלחמה מהמדיינים (המכונים כאן ישמעאלים). המלבי"ם (בפירושו לפסוק כ"ד) מעיר הערה מעניינת המלמדת על תכונותיו של גדעון: "אחרי ספר שלא רדף אחרי השררה, ספר שהיה שונא בצע, כי מן הדין מגיע אליו חצי השלל והוא לא לקח רק דבר מועט ורק דרך מתנה". אם כן, לומדים אנו על גדעון שתי תכונות חשובות שיש לו: ענווה ושנאת בצע.

גדעון עושה מנזמי הזהב לבוש קודש מפואר, המכונה אפוד. מדוע? מספר פירושים נאמרו במפרשים, נביא שניים מתוכם:

1. גדעון עשה את האפוד כדי שיהיה זכר לנס הגדול - הניצחון על מדיין;

2. האפוד שימש כעין בגד של מלכות.

כל מטרתו של האפוד הייתה לטובה, וישראל כשלו ועשו ממנו כלי לעבודה זרה. מדוע? הרלב"ג (פרק י', ד') כתב שהסיבה שנכשלו באפוד הייתה כיוון שגדעון לא שם את האפוד במשכן, אלא בעירו, עפרה. ייתכן שישנה סיבה אחרת. גדעון ישב בביתו בעפרה, ולא דאג לחנך את העם להכיר בה' ולדבוק במצוותיו, ולכן העם הלך אחר האפוד.

המסרים העולים מן היחידה

1. **מלכות ה' - ה'** הוא המולך על ישראל והוא מהווה את המקור למלכות בשר ודם.

2. **ענווה -** בוותורו על האפשרות להיות מלך על ישראל, מלמד אותנו גדעון את מידת הענווה, המנחה אותו בהנהגת ישראל.

3. **כפיות טובה -** עם ישראל לא גומל חסד עם בית גדעון לאחר שהושיע את ישראל.

הצעות להמחשות ולהרחבות

1. להמחזיז את המפגש בין ראשי ישראל ובין גדעון, ובו הם מבקשים מגדעון שימלוך עליהם.

2. ניתן להשוות את האפוד שנכשלו בו ישראל למקרים נוספים שבהם עם ישראל נכשלו או היו עלולים להיכשל בחטא עבודה זרה, כגון חטא העגל (שמות פרק ל"ב), נחש הנחושת בימי משה רבנו (במדבר פרק כ"א) ועוד.